

ROMÂNIA ȘI DILEMA ANGAJĂRII ÎN PRIMA CONFLAGAȚIE MONDIALĂ. PERCEPȚII AMERICANE

Dumitru Vitcu

Într-atât de bogată și de variată este astăzi istoriografia primei conflagrații mondiale, încât orice nouă abordare a temei – indiferent de subiectul focalizat, de unghiul de vedere sau perspectivă, de segment cronologic sau surse informative implicate – riscă în bună măsură repetiția, care poate fi și benefică doar dacă faptelor cunoscute, devenite locuri comune, le sunt asociate, prin noi informații sau reevaluări, nuanțe, fațete particulare sau corecții în profilul extinderii orizontului cognitiv. Fără a stăruia asupra chestiunilor de fond degajate de situația și statutul României în preajma și pe durata războiului, ori de evoluția raporturilor bilaterale româno-americane în tot cursul deceniului al II-lea al trecutului veac¹, ne propunem, în rândurile de față, să evidențiem maniera în care a fost percepută și/sau interpretată în mass-media de peste ocean – reprezentând opinia publică, dar și politică, a unei mari puteri – problematica complexă a unei țări mici, dar cu sporită valoare strategică în perspectiva desfășurării acțiunilor diplomatice și militare circumscrise primei conflagrații mondiale.

Odată cu agravarea raporturilor internaționale și cu apariția primelor focare de război în Europa, în chip firesc, interesele politice și publice americane au fost centrate spre mai buna informare și cunoaștere a zonelor fierbinți, ca și spre direcționarea propriei conduite a administrației de la Washington. În consecință, Balcanii, supranumit „butoiul cu pulbere” al Europei, au devenit un obiectiv și o sursă predilectă de subiecte pentru reportaje, corespondențe, note și comentarii, ilustrând confruntările diplomatice, premergătoare celor militare, și calculele politice angajate în regiune. „România se poate alătura Triplei Alianțe”², pronostica în vara anului 1909 marele cotidian american „The New York Times”, necunoscând desigur faptul că la acea dată direcția politicii externe urmată de guvernul de la București se menținea încă subordonată tratatului secret de aderare la Triplică, semnat în 1883 și reînnoit succesiv, în mai multe rânduri, după aceea. E drept că același comentator, focalizându-și atenția pe ultimele evenimente din regiune, nu excludea posibilitatea unei direcționări de atitudine comună cu Italia, la expirarea tratatului de alianță (1910) existent între aceasta din urmă și Puterile Centrale³.

Războaiele balcanice din anii 1912-1913 au întărit poziția României în zonă și au intensificat competiția pentru atragerea ei de partea unuia sau altuia dintre blocurile politico-militare ce urmau curând a se înfrunta. Poziția ei în conflictul interbalcanic a prilejuit presei americane, nu numai informări de rutină în coloanele rezervate situației internaționale, dar și comentarii politice cu sugestive detalii oferite de proprii corespondenți sau emisari diplomatici aflați în zonă, ori în marile capitale europene. „România așteaptă să fie recompensată pentru neutralitatea ei păstrată în vremea războiului” – se arată într-un asemenea comentariu făcut în preajma negocierilor de pace de la Londra – și „dacă Bulgaria nu este dispusă să o facă, toate forțele politice din România sunt de acord că țara trebuie să obțină prin forța armelor unele avantaje pe seama pierderilor teritoriale ale Turciei”⁴. Să știe că pretențiile românești vizau extinderea teritorială asupra Cadrilaterului, obiectiv care, în opinia altui comentator, ar fi fost realizat încă din 1878 dacă nu interveneau puterile europene⁵.

Prima parte a anului 1913 a fost dominată de agravarea raporturilor politice interbalcanice, datorată eșuării negocierilor bilaterale româno-bulgare și intervenției armate a României în sudul Dunării. Dar, în spatele acestui conflict zonal, analiștii apreciau că „elementul cu adevărat îngrijorător rezidă în posibilitatea ca interesele, politica sau ambițiile unora dintre marile puteri să le determine a interveni”. Concluzia desprinsă, în privința perspectivelor, pe

temeul cunoașterii raportului de forțe existent în acel moment, avea să fie omologată de scurgerea timpului: „esențial rămâne faptul că împăratul Germaniei nu dorește încă război și își lăără asentimentul lui. războiul nu poate izbucni”⁶. Într-adevăr, extinderea conflictului, inițial la scară europeană, avea să se producă prin voința Germaniei, în vara anului următor. Până atunci, informații de tot felul, multe preluate din presa europeană, au completat mereu imaginea involburatului spațiu balcanic, cu segmentul său românesc.

Bilanțul confruntărilor abia încheiate a constituit o generoasă sursă de comentarii pentru analiști, gazetari, diplomați sau istorici. Unul dintre cei mai avizați comentatori americani ai evenimentului din Orientul european, considerat la vremea sa un autentic *opinion maker* pentru Lumea Nouă, a fost Albert Bushnell Hart, profesor de istorie și geografie la celebra universitate Harvard din Boston⁷. Voiajul lui în fiecare din țările beligerante a fost urmărit cu interes peste Ocean, unde același mare cotidian newyorkez i-a publicat un ciclu de reportaje, însoțite de fotografii și ilustrații adecvate, referitoare la trecutul, prezentul și viitorul acestor state, din perspectiva intereselor politice și economice americane. Serialul gazetăresc revizuit a stat apoi la baza unei lucrări monografice publicată un an mai târziu⁸, în prefața căreia autorul își mărturisea deplina imparțialitate în abordarea complicatelor probleme balcanice, dar și partizanatul pentru țara ce o reprezenta, SUA, și care avea – recunoștea el cu franchețe – „propriile îngrijorări și, de asemenea, propriile interese în această teribilă confruntare interbalcanică”⁹. În radiografia serială a spațiului balcanic, realizată cu acel prilej, România i se înfățișa ca țară a marilor proprietari cu averi imense, dar cu o țăranime vizibil mai săracă, cu locuințe mai proaste și în general mai înapoiată decât în cazul sârbilor și al bulgarilor. Ca principale bogății, indica cerealele și vitele, dar și câmpurile petrolifere din zona subcarpatică, care făceau din România „a treia țară din lume în privința producției de țiței”. Cu o populație egală cu cea a Serbiei și Bulgariei luate împreună și cu resurse naturale mai bogate decât ale oricărei alte țări balcanice, România era, în opinia sa, și cel mai însemnat partener comercial din zonă pentru americani, în privința mașinilor agricole. În creionarea tabloului politic, al problematicei balcanice, Hart observa că, deși România nu reprezenta o forță însemnată în ansamblul relațiilor internaționale, ci doar una de categoria „light-weight” (ușoară) și cu toate că nu se implicase direct în debutul conflictului, la 1912, motivația amestecului final ținuse de trasarea granițelor europene ale „defunctului” Imperiu Otoman, ca și de politica rusească și austro-ungară în zonă, după 1878.

Curioase i se păreau însă efectele imediate ale războaielor balcanice, nu atât în plan zonal, cât într-o mai largă perspectivă. Bunăoară, Franța trecuse deîndată la sporirea duratei serviciului militar la trei ani, în vreme ce Germania hotărâse creșterea efectivelor sale armate, justificând măsura prin apariția unei noi forțe în Balcani care putea dezechilibra balanța puterilor în Europa. Concluzionând, pacea încheiată nu semnifica și soluționarea chestiunilor balcanice: persistența lor, nelimitată în timp, era acum facilitată de pătrunderea sau intensificarea prezenței capitalului străin în zonă, identificat astfel: francez în Serbia; american în România și austriac în Bulgaria, care reclama, în egală măsură, protecție din partea investitorilor. Competiției mai vechi, în care Germania și Italia, nemaivorbind de Rusia, rămăneau pe poziții, i se alăturau competitori și interese noi, care zădărniceau eforturile pacificatoare și amplificau capacitatea detonatoare a „butoiului de pulbere”¹⁰.

În privința efectelor imediate, un alt martor (parțial) al evenimentelor, reprezentând cercurile politice de astă dată, senatorul american Lafayette Young, afirma că cele două războaie balcanice provocaseră pierderi disproporționate de mari, față de câștiguri, tuturor beligeranților¹¹. Acele pierderi, potrivit calculelor făcute de editorul ziarului „Le Correspondence d'Orient”, se ridicau la suma de 500 milioane dolari, la care România contribuise cu aproximativ 70 milioane dolari. În cazul României, care nu suferise pierderi umane directe, efortul economic îi provocase răni adânci, accentuându-i condiția de „țară debitoare”¹² și făcând-o vulnerabilă în apropiată perspectivă. Cu toate acestea, din perspectivă politică și mai ales strategică, ea se afla la începutul anului 1914 în atenția marilor puteri, „fiind insistent curtată atât de Tripla Alianță, cât și de Antanta. Fiecare dintre aceste tabere e nerăbdătoare să dobândească de partea sa simpatia guvernului român. Această situație – observa comentatorul american – plasează firesc România

într-o poziție demnă de invidiat, consolidându-i independența în fața numeroaselor presiuni externe¹³.

Între cei care au intuit aproape perfect cursul evenimentelor pentru români, imediat după producerea scântei detonatoare la Sarajevo, s-a situat fostul ministru plenipotențiar american la București din anii 1907-1908, Horace G. Knowless. În opinia sa, România constituia unul dintre cei trei factori de care Germania și Austro-Ungaria trebuia să țină seama în dezvoltarea acțiunilor politico-diplomatice și militare ulterioare. Ceilalți doi factori erau Japonia și Italia. Impresionat de forța și curajul ostașilor români, instruiți de ofițeri germani, el afirma că România avea marea șansă de a dobândi cele trei provincii înstrăinate: Basarabia, Bucovina și Transilvania, ultimele două fiind, în expresia sa, precum Alsacia și Lorena pentru Franța. În privința opțiunii românești, nu avea nici un dubiu că România urma să se alăture Antantei. Ca argumente, invoca nu numai împlinirile teritoriale urmărite și posibile, ce și puternicul curent de opinie favorabil aliaților, realismul politic al partidului de guvernământ (liberal), descendența britanică a principesei Maria (privită ca un personaj deloc decorativ al curții regale), legăturile de rudenie cu țarul și, în sfârșit, educația franceză a românilor¹⁴. Același pas, adică aceeași opțiune, era pusă fără echivoc și în seama Italiei, ceea ce, se știe, s-a adevărat.

O singură chestiune din întreg scenariul românesc imaginat de diplomatul american poate surprinde, fiind greu, dacă nu imposibil, de explicat prin raportare la ecuația politică internațională a momentului: cum și-o fi închipuit Knowless că România, înregimentându-se Antantei, deci alăturându-se și Rusiei, ar fi avut șansa recuperării Basarabiei înstrăinate, obiectiv altminteri necuprins pe agenda de lucru a factorilor politici de decizie de la București? Să fi intuit el, încă de atunci, prăbușirea internă a Imperiului țarist și complicațiile provocate pe frontul răsăritan? Logica elementară ar fi atribuit și României aceeași soartă. Iar de va fi gândit că Basarabia putea fi retrocedată României de către Rusia drept recompensă pentru alăturarea de partea Antantei e și mai greu de presupus, câtă vreme prețul maximal negociat și oferit de parteneri viza doar întregirile teritoriale pe seama Austro-Ungariei. Deși previziunea avea să i se adevărească în final, temeiul formulării ei pare mai apropiat de hazard decât de rațiune.

Împrejurări și calcule bine cunoscute au impus României să opteze, la începutul războiului, pentru soluția expectativei sau neutralității armatei, care a presupus o intensă activitate diplomatică cu ambele tabere aflate în conflict¹⁵. Dar neutralitatea, în condițiile în care teritoriul ei separa beligeranții „în cea mai provocatoare manieră cu putință, stânenind deopotrivă și concomitent pe ruși, germani și bulgari”¹⁶, a semnalat doar amânarea intervenției, nicidecum sustragerea și renunțarea la luptă, al cărei obiectiv fundamental – întregirea națională – era deplin conturat. Apreciată uneori ca fiind dramatică, alteori fascinantă, situația României a atras cu regularitate, după declanșarea ostilităților, atenția cercurilor politico-diplomatice de la Washington, ca și a analiștilor, comentatorilor și corespondenților de presă americani, preocupați de evoluția evenimentelor în aria cea mai fierbinte a conflictului.

Pe de altă parte, sporul de interes, ca și de influență, al SUA în zonă, reflectat prin intensificarea activității legației americane din București, rămâne un fapt datorat în bună măsură noului ministru trimis de Washington în Balcani, Charles J. Vopicka¹⁷. În polida naivităților sau imprudențelor ce i-au pigmentat controversata-i carieră diplomatică, prin tot ceea ce a întreprins, ambasadorul american și-a dobândit poziția de cel mai influent reprezentant neutru, iar sediul legației reprezentate a constituit „singurul loc unde, după izbucnirea războiului, se mai reunea întregul corp diplomatic străin” din capitala țării¹⁸. În noua conjunctură politică internațională, când atât Statele Unite, cât și România, s-au situat de aceeași parte a baricadei în raport cu conflictul, chiar dacă din rațiuni și cu implicații mult diferențiate, intensificarea contactelor bilaterale, a legăturilor economice în primul rând¹⁹, s-a impus aproape instantaneu. Cercurile de afaceri americane au conștientizat cu ușurință faptul că războiul deschidea Statelor Unite calea spre un loc dominant în viața comercială și financiară a lumii, obiectiv focalizat pe Europa și în care țările balcanice își aveau desigur ponderea lor. Acelorași cercuri li s-a datorat de altfel evaluarea timpurie a necesităților economice ale statelor balcanice, pe măsură ce tot mai numeroase țări europene trimiteau în SUA comisii de achiziții, căutau credite și plasau feliurite comenzi ce anticipau și unele nevoi postbelice²⁰.

nu atât de forța armată a adversarilor, cât mai ales de nerespectarea angajamentelor făcute de aliați.

Sub titluri ca *România dă semnalul*²⁹, sau *România, un nou factor în război*³⁰, marele cotidian american a comentat pe larg ecoul internațional și implicațiile unei decizii pregătită cu mult înainte de a fi anunțată. Telegrama din Washington a agenției „Associated Press” arăta că „intrarea României în război a fost salutăată cu expresii de satisfacție la ambasadele Alianților din capitala federală, unde agenții oficiali au pronosticat însemnate schimbări în Balcani pentru următoarele șase săptămâni”. Acele săptămâni, în viziunea comentatorului, puteau fi hotărâtoare pentru soarta războiului, motiv pentru care și încheia că „ziua intrării României în luptă a fost unul din marile evenimente ale istoriei conflagrației”³¹. Aceeași idee, a oportunității intervenției militare românești, când aliații erau amenințați cu un nou dezastru în Salonic (după cel din Serbia), era subliniată și de un expert militar cu obârșie balcanică, Hrebelianovich.

Mai moderat în termeni, inspirat poate și de optimismul nejustificat ce însoțise intervenția Italiei în război, el afirma că, prin implicarea României „renase iarăși speranțele celor de părere că războiul se apropie de sfârșit”³². În opinia profesorului american Louis G. Michael, de la Iowa State College, aflat vreme de șase ani (1910-1916) ca expert în serviciul guvernului tarist, „rolul pe care România începe să-l joace în acest mare război este foarte pozitiv și practic, totodată”³³. Pozitiv, prin justetea propriilor obiective urmărite, practic, prin înlesnirile făcute Alianților și, în special, Rusiei, în marșul acesteia spre Constantinopol și strămtori.

După implicarea României în război, moment precedat de diligențele factorilor de decizie de la București în direcția utilizării canalului diplomatic oferit de Statele Unite – în speță, prin șeful legăției americane, Charles J. Vopicka – pentru asigurarea protecției intereselor românești, atât în Austro-Ungaria, cât și în Germania³⁴, presa americană reprezentativă a informat cu regularitate cititorii despre desfășurarea ostilităților pe frontul din răsăritul Europei, ca și despre situația dramatică a României după primele luni de cobeligeranță³⁵. În noiembrie 1916, de exemplu, un comentariu politic special era consacrat circumstanțelor și implicațiilor eșecului armatei române în Transilvania, apreciat ca „una dintre cele mai amare ironii din istoria războiului”³⁶. Curând după aceea, ample reportaje însoțite de hărți ale experților militari ilustrau până la detalii efortul armatelor româno-ruse pentru stăvilirea ofensivei germane condusă de generalii Makensen și Falkenhayn. Nu lipseau opiniile personale sau oficiale privind insuficiența ori „scurt-circuitele cooperării aliaților în răsărit, evidente prin nerespectarea promisiunilor avansate de aceștia și, îndeosebi, de Rusia, României”³⁷.

Care a fost poziția oficială a SUA față de intrarea României în război, cum s-a exprimat aceasta pe durata ostilităților, care a fost starea de spirit și reacția românească odată cu implicarea Americii în conflagrație, sau cum avea să fie privită și tratată – în contextul programului wilsonian de pace – problematica politico-națională românească după încetarea conflictului general sunt subiecte care au reținut, diferențiat, la vremea respectivă atenția cercurilor largi ale opiniei publice și politice de peste Ocean, constituind ulterior teme predilecte de studiu pentru specialiști³⁸, fără ca până azi bogăția informațională să paralizeze ispita aprofundării ori să epuizeze demersul analitic.

Résumé

L'étude ci-jointe présente la période dans laquelle la Roumanie se trouvait devant un choix décisif: les Alliés ou les Pouvoirs Centraux. L'auteur analyse la manière dans laquelle l'opinion publique, les milieux scientifiques et politiques ont récepté et ont débattre les options du gouvernement roumain dans la première partie de la Guerre mondiale.

NOTE:

¹ Dintre lucrările mai însemnate consacrate temei, menționăm: Boris Rangheț, *Relațiile româno-americane în perioada primului război mondial*, Cluj, 1975; Victor S. Mamatey, *The United States and East Central Europe, 1914-1918. A Study in Wilsonian Diplomacy and Propaganda*, Princeton Univ.

Press, 1957; Glenn E. Torrey, *The Diplomatic Career of Charles J. Vopicka in Romania, 1913-1920*, în vol. *Romania between East and West*, ed. By Stephen Fischer-Galatzki ș.a., New York & Boulder, 1982; Ion Stanciu, *Alianți fără alianță. România și SUA, 1914-1920*, Ed. Albatros, București, 1992; Dumitru Vițcu, *Relațiile româno-americane timpurii. Convergențe-divergențe*, Ed. Albatros, 2000.

² *Roumania may join Triple Alliance*, în „The New York Times” (în continuare NYT), June 13, 1909, III, p. 2, col. V.

³ Intuiția sa îl apropia de opinia exprimată de un personaj mult mai apropiat destășurărilor politice din Orientul european, kronprințul Wilhelm al Germaniei, după vizita efectuată la București în primăvara aceluiași an 1909: „În caz de război, România va refuza, în cel mai bun caz, să-și îndeplinească obligațiile de aliat, dacă nu se va decide chiar de a se alătura părții adverse” (apud Gh. Nicolae Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 293).

⁴ *Rumania wants payment*, NYT, December 3, 1912, p. 1, col. VII.

⁵ *The Voice of Rumania*, NYT, December 10, 1912, p. 14, col. II.

⁶ *Rumania*, NYT, January 11, 1913, p. 10, col. I-II.

⁷ Pentru detalii, vezi Dumitru Vițcu, *Un cărturar american prin România anului 1913: Albert Bushnell Hart*, în vol. *Istorie și conștiință. Profesorului Ion Agrișoroiu la a 65-a aniversare*, Univ. „Al. I. Cuza”, Iași, 2002, p. 134-152.

⁸ Albert Bushnell Hart, *The War in Europe. Its causes and results*, New York & London, 1914.

⁹ *Idem, Policy of the Powers is hands off in Balkans*, în NYT, August 24, 1913, p. 9, col. I-VII (reprodus integral în D. Vițcu, *op. cit.*, p. 145-152).

¹⁰ *Ibidem*, p. 138-139.

¹¹ *Lafayette Young about the Balkans Wars*, NYT, July 29, 1913, III, p. 4, col. III.

¹² *Rumania's plight*, NYT, July 20, 1913, IV, p. 4, col. I.

¹³ *The Great Powers courting Rumania*, NYT, January 13, 1914, p. 4, col. II.

¹⁴ *Rumania on the side of the Allies*, NYT, September 10, 1914, p. 4, col. VI.

¹⁵ Glenn E. Torrey, *Rumania and the Beligerants, 1914-1916*, în „Journal of Contemporary History”, I (1966); C. Nuțu, *România în anii neutralității (1914-1916)*, București, 1972.

¹⁶ NYT, October 23, 1915, p. 10, col. II.

¹⁷ Charles Vopicka, *The Secrets of the Balkans*, Chicago, 1921; D. Vițcu, *Diplomatul american Charles J. Vopicka în România anilor 1913-1920*, în AIIIX, XXXV, 1998, p. 83-102.

¹⁸ Glenn E. Torrey, *Charles Vopicka and Romania*..., p. 37-38.

¹⁹ Ion Stanciu, *op. cit.*, p. 27-45; *idem, Aspecte ale relațiilor româno-americane în anii neutralității României (1914-1916)*, în „Studii și materiale de istorie modernă”, VI, București, 1979.

²⁰ I.D. Andronescu, *Psihologia comercială și financiară a Statelor Unite*, București, 1916, p. 2-3.

²¹ Ion Stanciu, *op. cit.*, p. 27 și urm.

²² *Rumania to buy here*, NYT, November 19, 1914, p. 4, col. III.

²³ NYT, May 24, 1915, p. 3, col. VII.

²⁴ Dumitru Vițcu, *Românii în presa americană. 1859-1918*, în AIIAI, XXIII, 1986, p. 95.

²⁵ *Rumania agrees with Allies to join the War*, NYT, June 15, 1915, p. 1, col. VI.

²⁶ NYT, September 12, 1915, p. 4, col. VI.

²⁷ *Romanians for Delay*, NYT, December 8, 1915, p. 2, col. VIII.

²⁸ NYT, August 21, 1916, p. 2, col. V.

²⁹ *Rumania gives the signal*, NYT, August 29, 1916, p. 8, col. I-IV.

³⁰ *Rumania, a new factor in War*, NYT, September 3, 1916, s. V, p. 1, col. I-IV.

³¹ *Ibidem*.

³² NYT, September 3, 1916, s. V, p. 1, col. I-IV.

³³ NYT, September 3, 1916, s. III, p. 1, col. I-IV.

³⁴ Vezi Ion Stanciu, *Alianți fără alianță*, p. 48-50.

³⁵ *Idem, Stanley Washburn, An American-war correspondent on the Romanian front, September-November 1916*, în RRH, XV, nr. 2, 1976, p. 293-304.

³⁶ NYT, November 28, 1916, p. 12, col. III.

³⁷ NYT, December 3, 1916, s. II, p. 1, col. I-VII.

³⁸ Victor S. Mamatey, *op. cit.*; A. Thomas Devasia, *The US and the formation of Greater Romania, 1917-1918. A Study of Diplomacy and Propaganda*, Ph.D. Dissertation, Boston College, 1971; Keith Hitchins, *W. Wilson and the Union of Transylvania with Romania, 1917-1918*, în RRH, nr. 4, 1979; Glenn E. Torrey, *Some recent literature on Romania's Role in the First World War*, în „East European Quarterly”, XIV, nr. 2, 1980, p. 189-206.